



משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית
אגף רוח וחברה
הפיקוח על הוראת ספרות

"סיפור אהבה" - סיפור שראשיתו חתונה ואחריתו מוות

עיון בסיפור אחד של אהרון אפלפלד מתוך הקובץ 'עשן'

כתב: ד"ר שלמה הרציג, מפמ"ר ספרות

פתיח: היצירה שנבחרה לעמוד במוקד תשומת-הלב של הפרק "סיפור קצר" בתכנית הלימודים בספרות לחט"ע, בשנתיים הקרובות, היא סיפורו של הסופר **אהרון אפלפלד "סיפור אהבה" (עשן, עמ' 179 – 187)**^[1]. העיון בסיפור זה ישלב בין קריאה אנליטית, לבין שאילת שאלות והפניית תשומת לב המורים לנקודות שראוי לתת עליהן את הדעת במהלך הוראת הסיפור. תודתי נתונה לכל המדריכים שתורמו לחיבור ובמיוחד לד"ר אסנת בראון, יאיר מימון ומזל קאופמן.

מבוא: בשנת 1962 ראה אור, בהוצאת 'עכשיו', קובץ סיפוריו הראשון של הסופר, פליט השואה, אהרון אפלפלד (יליד צ'רנובץ, מחוז בוקובינה שברומניה, שנת 1932). הקובץ, בעל השם הסוגסטיבי **עשן**, התקבל בהערכה רבה על ידי מבקרי הספרות, שכן אלה הורגלו עד אז ב'ספרות שואה' בעלת אופי דוקומנטארי, או לחילופין, בספרות בעלת גוון אוטוביוגרפי-סנסציוני^[2], והופתעו מן העוצמה הלירית, מן העידון האסתטי ומן המורכבות הפסיכולוגית הגלומה ביצירותיו החדשות של אהרון אפלפלד. האמת ניתנה להיאמר, שבפועל ערך אפלפלד מגוון 'ניסיונות ספרותיים', בכתבי עת שונים, בשירה ובפרוזה, לאורך כל שנות החמישים, עד לגיבוש סגנונו הבשל^[3].

כעדות לערכם האמנותי-אסתטי של הסיפורים, ציינו המבקרים, כל אחד בדרכו שלו, את ה"מתח או (ה)פער שבין פני השטח הסיפוריים המאופקים לבין מה שרוחש תחתיהם".^[4] זהו מתח הכרוך ביסודו של דבר בניגוד שבין הווה פרוזאי הנשען על יסודות מוצקים, כביכול, של עידן העליות הגדולות, הצמיחה, הבנייה וההתחדשות בארץ, בשנים שלאחר הקמת מדינת-ישראל, לבין האימה הנוראה המשוקעת בנפשם של הפליטים-המהגרים, שרידי השואה וניצוליה, שהם מניה וביה גם נדוניה (ניצולים כלפי חוץ ונדונים כלפי פנים). שרידים אלה, כך אפלפלד בסיפוריו, מנסים לשווא לשקם את חייהם בתוך ההווה הישראלית ה'צברית' החפה, כמעט לחלוטין, מכל הבנה של עומק הצלקות אותן נושאים הפליטים הללו בנפשם. ניגוד זה עוצב "בפואטיקה קפדנית וחסכונית של איפוק, צמצום ורמיזה, המותירות לקורא לפענח את העלילות האמיתיות המתרחשות בעומק נפשתייהן של הדמויות".^[5]

לבד מן הרגישות הפסיכולוגיסטית הגבוהה וכושר הארגון האמנותי המשוכלל המשוקעים בסיפורי **עשן**, ועל אף, ואולי דווקא בשל דלות עלילתם החיצונית, ציינו המבקרים את הדקויות התחביריות, הריתמיות והמוסיקאליות בכתבתו של אפלפלד המעמידות את יצירותיו על הגבול הדק שבין פרוזה לשירה^[6]. גם דברי הביקורת אצל חלק מן המבקרים, אודות איפוק-יתר בכתביה, מונוטוניות של העולם המעוצב וקלישות עלילתיות, לא יכלו לכסות על ההתפעלות



משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית
אגף רוח וחברה
הפיקוח על הוראת ספרות

מכיוון הכתיבה של אהרון אפלפלד, שבדרכו הריאליסטית-סימבולית ובסגנונו הלירי-מינורי, מצא את 'הטון הנכון' לנגיעה בחומרים הטעונים כל כך של אימי השואה.

"סיפור אהבה" - עיון

היצג: "סיפור אהבה" מאת אהרון אפלפלד הוא סיפור קצר, כמעט קצרצר, אך הוא דחוס מאד מבחינת המשמעויות שהוא טומן בחובו. הבית וחיי הנישואין מזה ועולם העסקים וה"עבודה" מזה (ה'פנים' וה'חוץ'), הם שני המוקדים, שביניהם נעה עלילתו של "סיפור אהבה". למעשה, עלילתו החיצונית של הסיפור היא דלה ביותר: "סיפור אהבה" משחזר את חיי הנישואין הקצרצרים (כשלושה חודשים בלבד), והלא דרמטיים בעליל, של צמד פליטים יהודיים, קובה ורוזה, ניצולי שואה, החיים בישראל של שלהי שנות החמישים, או ראשית שנות הששים של המאה הקודמת. אלא שאת עלילתו המשמעותית של הסיפור שלפנינו יש לחפש, לא בפני השטח החשופים של ההווה הסיפורי, אלא עמוק מתחתיהם (וליתר דיוק, בשילוב שבין הגלוי לסמוי). זרמים תת-קרקעיים: היסטוריים, מטאפיזיים ופסיכולוגיים כאחת, הם הכוחות המניעים את עלילת הסיפור, שכן, אלו הם הכוחות השולטים, במידה רבה, בגיבורי הסיפור (לחלוטין בקובה, הרבה פחות ברוזה), וממילא הם אלה המכתיבים את כיוונה של העלילה.

המקום והזמן בסיפור אינם מוגדרים במדויק (המתח בין הריאליסטי והקונקרטי לבין המופשט והסמלי אופייני לכלל סיפורי **עשן**, ולא רק ל"סיפור אהבה"^[7]), וניתן ללמוד עליהם במעומעם מתוך סדרת המושגים הלוקאליים המשובצים בעלילה, דוגמת: "המושבה", "השיכונים", "בית ההבראה", כמו גם מזמן כתיבת הסיפור. היעדרם המכוון, ככל הנראה, של פרטי הרקע המדויקים מאפשר את שלטונו של הזמן המיתי בעלילת הסיפור; זמן הכפוף לחוקי ההיסטוריה והגורל של השבט היהודי, ולתשוקות החיים והמוות שלו, לא פחות משהוא מציית לזמן הליניארי של לוח השנה הקלנדארי (עמ' 181), או לזה של לוח השנה העברי (עמ' 186)^[8]. גם תנועתם המצומצמת של צמד גיבורי הסיפור (אנטי-גיבורים, ליתר דיוק) בטרטוריה הלא-מסומנת והמוגבלת של סביבת מגוריהם העירונית (מרבית זמנם הם צמודים לביתם), מצייתת לאותם חוקים, וכלשונו של שקד: "הארץ מופיעה ביצירתו (של אפלפלד – ש.ה.) כמרחב המכיל את הדמויות ולא כמרחב שיש לו מסומן חוץ ספרותי מובהק"^[9].

חיי הנישואין של קובה ורוזה באים אל קיצם עם מותו – ספק התאבדות, ספק כניעה למחלה – של קובה בבית ההבראה (טרטוריה אירונית, כמובן). ייחודו של הסיפור – בהשוואה לתמאטיקה האופיינית לבני דורו של אפלפלד, דוגמת יהושע, עוז, קנז ואחרים, אך בהתאמה מלאה לכתיבתו שלו בקובץ **עשן** – הוא, שאל תוך העלילה החיצונית של הסיפור שוזר המחבר עלילה פנימית המעלה, בעצמה רבה, את אימי התקופה האפלה ביותר בהיסטוריה היהודית, תקופת השואה.

עוד ניתן לומר, שבמעמקיו "סיפור אהבה" – בדומה לסיפור "מדירה לדירה" של עגנון – הוא סיפור של מאבק בין ארוס (כוחות החיים) לתנאטוס (כיסופי מוות). כל זאת, על רקע חילופי העונות בין החורף, המזוהה בדרך-כלל עם חולי ומוות, לבין האביב, המזוהה עם כוחות הפריור



משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית
אגף רוח וחברה
הפיקוח על הוראת ספרות

והחיים. הופעתו של האביב בסיפורנו (עמ' 186) – בניגוד, אגב, לכיוון העלילה בסיפור דלעיל של עגנון – אינם מביאים להתגברותו של ארוס על קשיי החיים-בצל-השואה, אלא מוליכים דווקא לניצחונם של תנאטוס. האירוניה המרה, שביסוד המהלך העלילתי מתחזקת מכוחם של תיאורי הפריחה והלבלוב האינטנסיביים של הגן בסיפור (עמ' 186 – 187) – אלוזיה לגן העדן מצד אחד, ולשיר השירים, מצד שני – המשמשים כתפאורה סרקאסטית למהלכי הסיום.

עיבוד דידקטי של הסיפור להוראה:

שם הסיפור: מהן הציפיות שמעוררת הכותרת "סיפור אהבה" לפני קריאת הסיפור? האם מתגשמות ציפיות אלה במהלך הקריאה? באיזה מובן זהו אמנם 'סיפור אהבה' עמוק וייחודי, ובמה חורג הוא מהמצופה? לשון אחר, כיצד, בצד חיי הרגש העשירים בין בני הזוג, גיבורי הסיפור (עמ' 184), מופעל המודוס האירוני, לא רק בשמו של הסיפור, אלא (כמעט) בכל אחד ממרכיביו?

הדמויות בסיפור: מיהן הדמויות המרכזיות בסיפור? מהם שמותיהן? מה ניתן ללמוד מן השמות הלא עבריים הללו (אגב, בכלל יצירתו של אפלפלד, ולא רק בסיפור זה [10]), למשל, על מקומם של גיבורי הסיפור בתוך הנראטיב הצברו-צנטרי (מונח של יצחק לאור)? מהם הפרטים מהם ניתן ללמוד בסיפור על עברן של הדמויות? שימו לב לחומרי האקספוזיציה הפזורים במשורה לאורך עלילת הסיפור, למשל: "הכפר" אותו עזבה רוזה בגיל שבע (עמ' 182), גורל משפחתו הראשונה של קובה, ובתוכם ילדתו בת האחת עשרה, שנספתה בשואה (עמ' 185) [11]. מהו מיקומו של המידע החשוב הזה בתוך הרצף הנרטיבי, וכיצד משפיע מיקום זה על הדרך בה מתפענח הסיפור על ידי הקורא?

עלילת הסיפור: סכמו בקצרה את עלילת הסיפור (האם ניתן בכלל לסכמה בהרחבה?). מהם השלבים בתהליך ההידרדרות-עד-מוות של קובה (ניתן להצביע על ארבעה שלבים מובחנים בעלילה, מן החתונה ועד למוות)? כיצד הופך 'סיפור אהבה' האמור לבטא את משיכתם ההדדית של בני זוג על בסיס רומנטי-ארוטי לסיפור על כוחות של גורל, חולי ומוות השולטים בחייהם של פליטי השואה? ומצד שני, מהם מנגנוני איפוק הפאתוס המופעלים ביצירה? מה ניתן ללמוד מכך על המגמות הפואטיות, התמאטיות והרעיוניות הבאות לידי ביטוי בסיפור?

זמן עלילת הסיפור: עקבו אחר ציוני הזמן בעלילת הסיפור (למשל: "בחמישי לינואר", עמ' 181, "בחודש פברואר", עמ' 181, "זה היה באביב הטוב", עמ' 185, "ימי הפסח קרבו", עמ' 186). מהו משך זמן עלילת הסיפור? האם יש בסיפור רמזים לפרטי רקע לעלילה (היכן ומתי מתרחשת עלילת הסיפור)? ניתן, כמובן, להיעזר גם במידע חוץ-טקסטואלי אודות זמן כתיבת הסיפור, כמו גם בפרטי המציאות המתוארת בסיפור. מהי המשמעות (האירונית) הטמונה בחילופי העונות בסיפור?

משפטים פיוטיים המשובצים בסיפור, לכל אורכו: הסיפור נפתח במעין מוטו לירי: משפט



משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית
אגף רוח וחברה
הפיקוח על הוראת ספרות

המתאר את הזרימה האיטית של החיים אל "נקודת השפל של השקט". בהמשך הסיפור מופיעה גרסה חריפה יותר של משפט זה, ובה תיאור זרימתו האיטית של השקט "אל נקודת השפל, אל אותם המסתרים, שמשם אין שבים." (עמ' 183). למעשה, מנומר הסיפור, לכל ארכו, במשפטים פיוטיים-אניגמאטיים דומים, שכפל משמעותם, והסרקזם המר הטמון בהם, מתבהרים רק בסיומו. "הכול נהר אל התכלית הגדולה, הוודאית, אל המיזוג השלם" (עמ' 182). או: "עתה כמו נכפלה השלווה מעליה, והיא נשאה אותה כפי שנושאים העצים את העלווה" (שם). וכן: "כה המשיכו החיים לזרום באיטיות משהה, כשהם מטעימים אותו את טעמה החריף של הפרידה." (עמ' 186). כיצד משקפים משפטים ליריים אלה, שהמימד הפטאליסטי בהם הולך ומתחזק בהדרגה, את כיוון מהלכי עלילת הסיפור? מהי המשמעות שהם נושאים בחובם עבור הקורא בקריאה ראשונה-תמימה, וכיצד הם מתפענחים בקריאה נוספת (או, בסיום הסיפור)?

חיי הנישואין של קובה ורוזה: באלו מובנים אלה הם חיי שיתוף, אהבה ודאגה הדדית (הביאו דוגמאות מן הסיפור), ובאילו מובנים אלו הם חיי נישואין פגומים מן היסוד? מהו הפרש הגילים בין בני הזוג (עמ' 184)? מהם הרמזים הפזורים לאורך הסיפור להיעדרו של הארוס מחייהם של קובה ורוזה? וראו, למשל, המשפט השני בסיפור המתאר את היחפזותו של קובה לצאת לעסקיו מיד למחרת החתונה (מה עם ירח דבש, למשל?), וגם בהמשך: "העסקים היו קוראים לו" (עמ' 181). מהי משמעות היותו של קובה "קמזן באהבה"? (הקושי של הניצול בקיום חיי אהבה), או משמעות האמירה המיתממת של המחבר - נוסח עגנון, שרוחו שורה לא רק על סיפור זה, אלא על הקובץ עשן כולו: "ועל מנת שלא להפריע את מנוחתה של רוזה היה נשכב בבגדים בפרוזדור" (עמ' 181). במקביל, רומז הסיפור על הרוע הדבק גם בקרבנות הרוע המוחלט (מוטיב ידוע ביצירתו של אפלפלד). כאשר מתאר המחבר את השתוממותה של רוזה על התנהגותו של בעלה, הוא מתארה כהשתוממות ללא טרזניה, שכן "לכך לא הספיק הרוע" (עמ' 181).

כדאי לתת את הדעת לתפקיד שממלאות קרובותיה של רוזה ושכנותיה בחיי בני הזוג (ספק אלות גורל, ספק ידעוניות), וראו, למשל, סברת הקרובות שאין מרפא למחלתו של קובה, וזאת בניגוד לעמדת הרופא (עמ' 184). מה הן יודעות שהרופא איננו מבין? כדאי גם לשים לב לכפל האמירה הטעונה והנוזפת של הקרובות ושל השכנות, כלפי קובה: "הבית תובע את שלו" (עמ' 184; עמ' 186). מה משמעותה? בתלמוד מזהה הבית עם האישה (מסכת סוטה, מ"ד). ואם כך, מדוע מסתכסכת רוזה עם קרובותיה? במה היא בוחרת, ועל מה היא מוותרת? (עמ' 185).

זאת ועוד, הבית, המשמש בדרך כלל סמל לביטחון והגנה, הופך ב"סיפור אהבה" ל"בית על בלימה", כלשון כותרתו הקולעת של ספרה של לילי רתוק על אמנות הסיפור של א. אפלפלד (1989). לתשומת לב מיוחדת ראוי מוטיב הבית בסיום הסיפור, כאשר על אף מאמציה של רוזה להתקין (תרתי משמע!) את הבית לקראת חג הפסח (עמ' 186), המשפחת בחגי ישראל, קובה מתעקש לעזוב את הבית (קודם לכן סרב להמלצת הרופאים לצאת למקום נופש – עמ' 185), ושניהם יוצאים לבית הבראה. בית ההבראה כמרחב "אחר" ("הטרטופיה", בלשון של פוקו) מכניס סדר בכאוס ותפקידו להסדיר את החיים החברתיים המצומצמים בשנותיה הראשונות של מדינת ישראל. כך אמנם עובדים הדברים עבור רוזה, שפורחת בבית ההבראה ("פנים היו דילוגיה, יפה הייתה במשחקה" - עמ' 186), אך לא כך הם פני הדברים עבור קובה



משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית
אגף רוח וחברה
הפיקוח על הוראת ספרות

ש'בית ההבראה' עבורו הוא לשון נקייה לבית המוות.

אין ספק שאירוניה מרה מרחפת מעל לסיפור אהבה יוצא דופן זה, השבוי כולו בסבך אירועי העבר הנורא של אימי מלחמת העולם השנייה. האירוניה מוצאת את ביטויה אפילו בתיאורים האידיליים, כביכול, של 'שיחות הקרבה' בין הבעל לאשתו הצעירה: "קובה היה מספר על עסקיו, רוזה הייתה רואה את הכפר שלה, חביבות היו השעות." (עמ' 182). כדאי בעניין זה גם לשים לב לדיאלוג ה'איתותים' בין קובה לרוזה (עמ' 185) המצביע על קשר "אחר", כמו מחתרת, בין בני הזוג.

הצל הכבד של השואה המעיב על חיי הנישואין של קובה ורוזה, עד כדי שלילת זכות קיומם (לפחות בתודעתו של קובה) - במה עוד הוא מתגלם? מהי המשמעות הפסיכולוגית של נטיותיו ה'וורקהוליות' של קובה, כפי שהן מתוארות בהרחבה בפתיחת הסיפור? כיצד מסייע כאן ה'חוץ' בהקלת רגשי האשם המלווים את כל עשייתו של קובה ובמיוחד את חיי הנישואין השניים שלו? "מוקדם מוקדם היה יוצא. העסקים היו קוראים לו, ורק בחוץ, בין הערפילים הדקים של הבוקר היתה מתבהרת העירבוביה." (עמ' 181). מהי אותה "עירבוביה" שה'חוץ' סייע להבהירה? וגם להיפך, מהי משמעות הימנעותו של קובה מיציאה לעסקיו והסתגרותו הדכאונית בבית, לאחר החלמתה של רוזה, בהמשך הסיפור? מהי האסוציאציה העולה מתיאור החדר המכוסה כולו בוילאות כבדים, שקנתה רוזה כשקובה מעודד אותה להוסיף ולקנות: "קני, קני" (עמ' 182)? מהי משמעותה המודחקת-סימבולית של התמונה בה מקשט קובה את הבית: "שתי צעירות רקדניות ואיש אפור מהורהר" (שם)?

במקביל, חשוב לתת את הדעת למוטיבים מרכזיים נוספים בסיפור, שכל פרט בו נטען במשמעות סמלית: **מוטיב החולי** מלווה את גיבורי הסיפור מראשיתו ועד סופו כמעט. מהו ההבדל בין 'מחלתה' של רוזה (למעשה, נקע ברגל), לבין מחלתו הלא-מוגדרת של קובה, ששום רופא או בית-הבראה אינם יכולים לה? מדוע מביאה 'מחלתה' של רוזה דווקא לימי האושר הקצרים של בני הזוג (עמ' 182)? מהו הרווח הנפשי של קובה מטיפול באשתו הצעירה? מדוע החלמתה מרוקנת אותו מכוח החיים שבו? מהי משמעות ההיריון המדומה של רוזה, כפי שהוא עולה מתיאור ישיבתה במיטה (עמ' 182), וכיצד מחזקת שיחת הנשים, קרובותיה של רוזה "על עסקי נשים והריון" (עמ' 183) את האירוניה המרה במצבה של רוזה? מהו, בכל זאת, טיב הקשר בינה לבין בעלה? כיצד ניתן להסביר, **במונחי עברו של קובה**, את דעיכתו ומחלתו דווקא לאחר החלמתה של רוזה? מה קורה אז לזריזותו העסקית? מדוע אינו מצליח לעמוד בהבטחותיו לחזור בהקדם לעסקיו (עמ' 184)? ובאחת, מהם הכוחות המדכאים את יצר החיים הפועלים עליו, ומהו מקורם? חשוב, בנושא זה, לתת את הדעת לדיבור האובססיבי של קובה אודות 'חובותיו' של אדם כלפי מה שנגזר עליו, כלפי "מעמדו" וכד' (עמ' 184).

כדאי לתת את הדעת גם לחילופי התפקידים החלים בין קובה לרוזה במהלך העלילה: בעוד שבפתיחת הסיפור מופיע קובה כאיש עסקים זריז ונמרץ, כשרוזה היא פאסיבית וחיה בצילו (יחסי אב-בת), הרי שבהדרגה הולך ושוקע קובה, אינו יוצא כמעט מן הבית (וכשהוא יוצא הוא ממחר לחזור – עמ' 184), ורוזה נעשית בעלת היוזמה הנותנת ביטוי, לא רק ליכולת העסקית



משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית
אגף רוח וחברה
הפיקוח על הוראת ספרות

שלה בשוק (עמ' 183), כישורים שהיו בעבר נחלתו של קובה, אלא שהיא אף נוטלת אחריות ובעלות על חיי בעלה (יחסי אה-בן).

מהזווית המגדרית ניתן לומר שחל מהפך ביחסי ה'פנים' וה'חוץ' בעלילה: ממצב בו הגבר שולט במרחב הציבורי והאישה צמודה, על-פי הדגם המסורתי, למרחב הביתי, למצב מהופך ביחסי הכוח והשליטה במרחבי החוץ והפנים. יחד עם זאת, ראוי לשים לב לחוסר האונים של רוזה בעמידתה מול הכוחות השולטים בקובה: "רוזה ידעה כי עליה לעשות דבר מה ולא ידעה איך." (עמ' 186). כיצד בעצם הופכים יחסי בני הזוג בתוך זמן קצר כל-כך מקשר רומנטי, רגיל כביכול, לקשר תלתי-טיפולי (כנרמז לעיל, יחסי אה-בן בתחילת הסיפור המתהפכים להיות יחסי אה-בן בהמשכו)? כיצד מאיר כיוון עלילת חייה של רוזה בהווה (מסלול של שחרור וגאולה), את מסלול חייו ההולכים ודועכים של קובה?

החלומות בסיפור: החלומות גודשים, בדרך זו או אחרת, במפורש או במרומז, את עלילת הסיפור לכל ארכה. בולט במיוחד חלום שני הרבנים המזוקנים הפוקד את קובה, ובו נדרש הוא להניח לרוזה, שכן הוא "עגון" ואסור היה לו, כך בחלום, לשאת אישה על פני אשתו הקודמת (עמ' 185). כיצד משקפים החלומות את מעמקי נפשם החבולה של הגיבורים (ובמיוחד זו של קובה)? מדוע מנסים שני הגיבורים להתכחש לחלומות המביאים בפניהם את זיכרונות העבר? מהו ההבדל, ביחס לחלומות, בין רוזה לקובה? כדאי גם לתת את הדעת למחלוקת בין קובה: "אדם אינו יכול להשכיח את הכול ולהתחיל מחדש", לבין רוזה: "חייבים לשכוח" (עמ' 185) [12]. מה משמעותה של המחלוקת לגבי גורלה של כל אחת מהדמויות בסיפור?

כאמור, קובה הוא פליט שואה, שאינו יכול להשתחרר ממועקות העבר הרודפות אותו (במונחים פסיכולוגיים, אלו הם רגשי אשם מודחקים על שהרשה לעצמו 'לבגוד' במשפחתו הקודמת, המכתיבים לקובה את צעדיו, אך כדאי לשים לב לעובדה, שאפלפלד ביצירתו מעניק לכוחות אלה עוצמה מטאפיזית). במקביל, מסתבר כי גם רוזה היא עקורה מן הכפר (עמ' 182) ב'ארץ שם', כלשונו של גרוסמן, אלא שכוחות החיים גוברים בה, בסופו של דבר, על יצרי ההרס והמוות, אולי בשל העובדה שלא חוותה את אימי השואה בעוצמה בה חווה אותם בעלה, המבוגר ממנה בשנים, שמשפחתו הראשונה, כאמור, נספתה בשואה (עמ' 185). כדאי גם לשים לב ליכולת הנפשית בה ניחנה רוזה, יכולת שאיננה חלק מצידו הנפשי של קובה, להתמודד, באופן קונסטרוקטיבי, עם החדירה התת-הכרתית (באמצעות החלומות) של העבר הנורא אל תוך חיי ההווה: "באו החלומות ודברו אליה. אבל רוזה לא האמינה בהם. בבוקר הייתה מטיבה לעצמה את החלום ואומרת: "החלומות שוא ידברו". (עמ' 181 – 182). כיצד מנסה היא - ללא הצלחה - לסייע לבעלה גם באמצעות טיוב חלומו שלו (עמ' 184)?

קובה, לעומתה, מפנים את החלומות-סיוטים הפוקדים אותו, ללא יכולת להיחלץ מהם, והם הופכים לצו-גורל עבורו (עמ' 185). קובה אף אינו מצליח לשתף בהם כראוי את אשתו: "חלומות אלה לא סיפר לרוזה" (עמ' 185); "קובה היה אומר, כי עליו עוד לספר לה דבר, אבל לא סיפר לה." (עמ' 186). ומעניין לעניין באותו העניין, מדוע אין קובה מספר לרוזה את מלוא החלום על אמו (עמ' 184)? האין ביחסו של קובה לחלומותיו משום ביטוי מרומז לקשייהם



משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית
אגף רוח וחברה
הפיקוח על הוראת ספרות

האופייניים של ניצולי השואה למלל ולהחצין את המאורעות הנוראים שחוו?

זאת ועוד, כיצד משקף חלום שני הרבנים המזוקנים, שהוזכר לעיל (עמ' 185), את העכבות הפנימיות בנפשו של קובה? מה פשרן של התביעות ממנו, באותם חלומות, "לצאת לעבודה"? במה שונה ה"עבודה" שעליה חוזר ומדבר קובה לקראת סיום הסיפור מן ה"עסקים" הנזכרים לאורך הסיפור, וכיצד מגלמת ה"עבודה" את רגשי האשם וכיסופי המוות של קובה (על השער לאושוויץ נכתב: "העבודה משחררת")? מה חשה רוזה ביחס לתהליך שחווה בעלה, וכיצד מנסה היא 'לטפל' בו? מדוע איננה מרשה לבעלה המבוגר ממנה "לצאת לעבודה" (עמ' 186)? ובכלל, איזו מערכת יחסים נרמזת כאן? "ועוד אמרה כי מעתה הם חייבים להיות ביחד, רק ביחד, וכי מעולם לא יפרדו..." (עמ' 186) [13]. מהן החרדות המניעות אותה?

סיום הסיפור: סיום הסיפור מביא את האירוניה המקאברית המניעה את עלילתו לשיאים חדשים. מהו האירוע החותם את הסיפור (שוב, בסגנון לירי-מרומז)? באיזו טריטוריה (אירונית, כבר אמרנו?) הוא מתרחש? מהי הפונקציה של תפאורת הנופים ההרריים הנפלאים, פריחת האביב בגן, והתענוגות האפשריים בבית-ההבראה? מדוע אומר קובה לעצמו "עתה רשאי אני להסתלק" (עמ' 187) דווקא בעיצומה של הלידה מחדש, או הילדות המחודשת, שחווה רוזה בבית-ההבראה, והרי זמן קצר לפני-כן ראה עצמו כמי שרוזה הופקדה בידו, והוא אינו רשאי להפקירה לגורלה (עמ' 186)? כיצד מסייעת העובדה שהנופים מסביב מזכירים לו את נופי הקרפטים (עמ' 187) להסתלקותו מארץ החיים? (רמז: מהי החוויה המתקנת שקובה שואף אליה, מתוך רגשי האשם החריפים המניעים אותו?). ואולי החיים החדשים שנבעו ברוזה, בבית ההבראה, ייתרו את קובה בעולם, ועתה רשאי הוא לתחושתו "לצאת לעבודה", קרי, להצטרף אל משפחתו הקודמת שנרצחה בשואה וקוראת לו, בחלומותיו, להצטרף אליה... (בניגוד לעסקים שקראו לו בפתיחת הסיפור). ואם בעסקים עסקין, כדאי לתת את הדעת לעובדה, שהסתלקותו של קובה מארץ החיים אין לה דבר וחצי דבר עם כישלונו העסקי-כלכלי, שכן: "השותפים נהגו ביושר וחודש בחודשו הביאו לו את חלקו באחוזים." (עמ' 184). ברור כי כוחות פסיכולוגיים-מטאפיזיים חזקים ממנו הם המסרסים את זריזותו העסקית של קובה ומובילים להסתגרותו הדיכאונית בבית, ולא להיפך.

סיכום: "סיפור אהבה", כמו רבים מסיפוריו המוקדמים של אהרון אפלפלד, בנוי ביסודו על העיקרון התמאטי-פואטי של המתח בין חלקו הגלוי של ה'קרחון', הלוא הוא ההווה הסיפורי, הפורש את חיי השגרה האפרוריים והשתוקים של קובה ורוזה, צמד פליטים חסרי ייחוד, כביכול, לבין חלקו השקוע והמשמעותי מאד של הקרחון, הלוא הוא סיפור העבר של אימי השואה, הרוחש ומבעבע מתחת לפני השטח, ומאיר באור אירוני מר את גורלם של הניצולים. "סיפור העבר, המבליח לרגעים מבין החרכים, (ו)הוא הכוח המשבש את דעתן של הדמויות ומרוקן אותן ממעט כוחות החיים שעוד נותרו בהן" [14].

השואה, ביצירתו המוקדמת של אפלפלד, היא החור השחור הבולע (כמעט) את כול ניצוצות האור של שיקום אפשרי לאחריה. אפילו 'סיפור אהבה' עדין ורגיש ניצב חסר אונים מול טראומת השואה ואיננו יכול לה. כול שנותר למי שנטל על עצמו לתת פתחון פה לסיפורם של הפליטים הוא להתחבט, ללא מוצא, בין שתי מגמות סותרות: "הכורח לדבר והכורח לשתוק הם כשני



משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית
אגף רוח וחברה
הפיקוח על הוראת ספרות

גלים סטיכיים, החוצים לאורך ולרוחב את הביטוי של בני דורי". (אפלפלד, 1979).

ביבליוגרפיה

1. אפלפלד, אהרון, 1962, "סיפור אהבה", בתוך: עשן, הוצאת עכשיו, ירושלים, עמ' 179-187.
2. אפלפלד אהרון, 1979, "אל מעבר לטרגי", בתוך: מסות בגוף ראשון, הספריה הציונית, ירושלים.
3. הולצמן אבנר, 2006, "דרכו של אהרון אפלפלד אל הקובץ 'עשן', בתוך: אהבות ציון – פנים בספרות העברית החדשה, הוצאת כרמל, ירושלים, עמ' 550 - 562.
4. מירון, דן, "סיפוריו של אהרון אפלפלד", הארץ 25.05.1962.
5. רתוק, לילי, 1989, בית על בלימה – אמנות הסיפור של א. אפלפלד, הוצאת חקר תל-אביב.
6. שוורץ, יגאל, 1996, קינת היחיד ונצח השבט: אהרון אפלפלד – תמונת עולם, כתר הוצאה לאור, הוצאת מגנס, ירושלים.
7. שקד, גרשון, 1998, "רקוויאם לעם היהודי שנהרג (אהרון אפלפלד)", בתוך: הסיפורת העברית 1880 – 1980, כרך ה: בהרבה אשנבים בכניסות צדדיות, הוצאת הקיבוץ המאוחד, כתר הוצאה לאור, עמ' 235 – 273.

[1] החל מקיץ תשע"א ועד לחורף תשע"ג תהיה על "סיפור אהבה" שאלה ספציפית בבחינת הבגרות בספרות, ברמת הבסיס (שאלונים: 904441; 05).

[2] וראו, יצירותיו של ק. צטניק.

[3] המבוא לקובץ עשן נשען ביסודו על מאמרו של הולצמן (2006).

[4] שם, עמ' 550.

[5] שם, שם.

[6] וראו, דן מירון, "סיפוריו של אהרון אפלפלד", הארץ, 25.05.1962.

[7] וראו, הולצמן, 2006, עמ' 557.

[8] בנושא זה דן בהרחבה ספרו של יגאל שוורץ (1996).

[9] שקד, 1998, עמ' 246.

[10] וראו, שקד, 1998, עמ' 244.

[11] בנושא זה, יש מקום להשוואה בין "סיפור אהבה", לבין "ציפורים" מאת אידה פינק (אף הוא בתכנית הלימודים בספרות לחט"ע).

[12] המתח בין זיכרון לשכחה הוא נושא היסוד ביצירתו של אפלפלד, אליבא דיגאל שוורץ (1996).

[13] ראו בהקשר זה את שירו של נתן זך: "נגד פרדה" מתוך: כל החלב והדבש (1966).

[14] הולצמן (2006), עמ' 561.